

A létezés sokarcúsága

Szatmári 75

GÁSPÁR ISTVÁN GÁBOR

A múlt széthullott, az elhunytak is kihulltak/kihullnak a köztudatból. Egyre kevesebben ismerik Szatmári Béla (1938-1996) építész-képzőművész történetét, közéleti szerepvállalásait. Pótolhatatlan szellemi értékeinkről feledkezünk meg, mert az utókor hálátlan... Szatmári Béla halálakor, 1996. február elején még így emlékeztek: „1961-ben strandot tervezni érkezett Salgótarjánba, Hódmezővásárhely szülőteként. Több mint harminc esztendőn keresztül élt Nógrád megyében. Számos középület (uszoda, ÉMÁSZ-székház, IBUSZ Bank, Kiskulacs vendéglő) őrzi keze nyomát, tervezőként és belsőépítészként. Szívesen kísérletezett az üvegtechnikával is. Sok diákja az építőipari szakközépiskolában tőle tanulta meg szenvedéllyel szeretni az építész szakmát. Sajátos formavilágú grafikái, rajzai megannyi csoportos kiállításon jelen voltak a megyében, de számos egyéni tárlata is volt.”¹

Szatmári Béla egyik meghatározó alakja volt a rendszerváltozás előtti Salgótarjánnak, akkor, amikor (a képzőművészeti élet volt vonulatait tekintve) országos jellegű kiállítások alakultak ki a városban: a Tavasz Tárlat, a Rajzbiennálé, a Szabadtéri Szoborkiállítás, az Országos Zománcművészeti Biennálé. A helyi értékek országos ismertséget, elismertséget kaptak; a legértékesebb teljesítményt a képzőművészet érte el (a zene, a színjátszás és az irodalom „háttérbe szorult”).

Szatmári Béla alkotásain keresztül is jelezte: „aki nem csak fizikai, hanem szellemi kortársa is kíván lenni a haladó világnak, annak fel kell számolnia a régi és helyi elzártságból fakadó mithoszokat és az eddigi ismeretlenségből lassan kibontakozó, új világegyetemmel kell szembenéznie”. Rajzai is ezt a gondolatkört igyekeznek tisztázni a képzőművészet nyelvén – a természet biológiai formáiból, a sejt, a keletkezés, a megtermékenyülés gondolatából

kiindulva jut el az egyetemes mozgás változás gondolatáig. „Minden kis kanyarulata a felfedezett valóság egy-egy részének élményszerű feltalálására mutat, eleven élettől teli. Szatmári Béla rajzai mély hitről és áhítatról tanúskodnak, arról az őszinte viszonyról, melyet a mikro- és makrokozmosz felé kitágult világkép felérzése valóban csak korunk emberéből válthat ki. Művészi megismerésének útja egyéni, sajátos – a környezet, amelyben kialakult, nem nyomja rá bélyegét, de ez célja is, valami olyat csinálni, ami ma bárhol a nagyvilágon szólni tud.”²

Hogy miért kalandozik el egy építész a képzőművészet területére? Ez a kérdés Pál József író is érdekelte, Szatmári Béla nem titkolta: „A társművészetek rég felbomlott ideális egysége lebegett a szemem előtt, mint eszmény. Mai építészetünkben kiáltó ellentétek vannak. Ragyogó középületekkel dicsekedhetünk, de lakótelepeink esztétikai képe elhanyagolt. Arra kellene hát törekednünk, hogy a tömegépítkezésben is legyenek meg azok az értékmozzanatok, amelyek az egyedi épületekben. Ezt a lehetőséget a szériális művészetben látom. Elfogadtam a permutáció, az elemek variálásának elvét. Ezt az elvet a paneles építészet lényegében magában hordozza. Elképzeléseim realizálásánál a salgótarjáni ipari háttérből indultam ki. Itt rendelkezésre áll az üveg, a zománcüveg, és a fémművesség. Egy sor olyan anyagban lehet gondolkodni, amellyel épületek elé lehet menni, épületekben lehet szerepelni. Rádöbbsentem, hogy ha tudjuk mozgósítani az ipari háttérrel, olcsó és használható alapanyaghoz jutunk egy tömegigényt kielégítő művészet céljára. Az üvegzománcot már régóta ismerjük. Hogy képzőművészeti rendbe szervezett színek és formák kerüljenek zománc technikával az üvegre, azt én csináltam először. Ilyeneket, mint egyedi műveket ki is állítottam a Zománcművészeti Biennálékon, ahol többször díjat is kaptam [...]”³

A kísérletezés folyamatosan tetten érhető alkotásaiban, először a keletkezés, majd később inkább a mozgás mint az anyag lényege került érdeklődésének előterébe. Közben felismerte, hogy az építészet és a képzőművészet között szintézist tud teremteni. Formai alapelemekből variációs rendszereket hozott létre, hogy feloldja az építészet érezhető egységességét. Ezt a törekvését Salgótarjában találta meg, a zománcüveg művészi célokra történő felhasználásának megoldásával; a síküveggyárban – tervező iparművészként – megszerzett új ismeretek, tapasztalatok, a színes zománcüvegekben rejlő lehetőségek, épülethomlokzatra való felvitele – a szegedi DÉLÉP házgyárának támogatásával – eredményeket is hozott. Bebizonyította, hogy nagy szériában is lehetséges olyan esztétikus variációs rendszerek létrehozása, amelyek gazdagíthatják környezetünket. Felhasználva az üveg nagyszerű tulajdonságait, fényáteresztő és fénytörő képességeit, ezáltal bekapcsolva a tér három dimenziójának bővítésére a fénynek és a színek a negyedik és ötödik dimenzióját is. Boldog volt,

amikor megbízást kapott a salgótarjáni uszoda dekoratív falburkolatainak elkészítésére, amit a szakmai zsűri és a városi művelődési szerveinek képviselői egyhangú elismerésével fogadtak el, ám ma már nem látható a zománcüvegből készült alkotás – az uszoda felújításakor (nem tudni, miért) elbontották, leverték, a külső homlokzat üvegburkolatát is eltüntették. (A romboláshoz nem járultak hozzá a művész örökösei, igaz nem is kérték ki a véleményüket. Szerzői jogról persze lehet/ne vitatkozni.)

Szatmári Béla hitte és hirdette: „a korszerű környezettszervezés és -alakítás nemcsak öncélú művészi cselekvés, hanem nevelés, tehát feltétlen közösségi feladat. Hiszen ezen keresztül mód nyílik arra, hogy szinte észrevétlenül fejlesszük az emberek ízlését, vizuális kultúrájukat, minek következtében művészszerető, majd művészetértővé válnak.”⁴ Elsősorban Salgótarján környezetének formálása izgatta, erre vonatkozóan több tervet is elkészített. „Mert hiszen ez a város még távolról sincs készen, jó lenne, ha a már eddig létrejött építészeti értékeket elsősorban a környezet kulturáltabbá tételével gyarapítanánk.”⁵

Ne feledjük el, Szatmári Béla a kinetika területén is figyelemre méltót alkotott; üvegből és a salgótarjáni tűzhelygyárban fémből készült munkáival szerepelt többek között a budapesti Planetáriumban 1980 novemberében megrendezett fénymobil- és lézerebmutatón, majd *A fények üzenete* című gödöllői nemzetközi kinetikus kiállításon. Ne feledkezzünk meg persze arról sem, hogy lelkesen üdvözölték a kinetikus- és fényművészeti kiállítást [Tilles Béla, Csáji Attila, Várnai László, Szatmári Béla alkotásait] Salgótarjánban, a Nógrádi Sándor Múzeumban is; a KINETEAM és a FOTON ART csoport 1985 tavaszán megrendezett közös bemutatkozását: „[...] ilyen tárlatot most rendeztek először Salgótarjánban, ezekre a hetekre kicsit mini Múcsarnok lett a múzeum földszinti galériája, ahol jóformán minden mozog, duruzsol, zizeg és villog, mint valami elvarázsolt kastélyban, vagy mint a Schöfferkiallítás idején a Budapesti Múcsarnok.”⁶ A szakma elfogadta és elismerte a Schöffér-féle kinetikus művészetnek régről és jól ismert hazai képviselőit, a KINETEAM vagy MOBIL művészeti csoport tagjait. Szatmári Béla munkái megigézték a befogadót, mert a változó fény olyan korrekt kiegészítő tartozéka az alkotásainak, amely sem misztikussá, sem romantikussá nem teszi a kompozíciót; „[...] a fényforrás színe, illetve színértéke változik, s ezáltal mobilizálódik az egyébként statikus látvány, a dinamikus színhatások eredményeként sejtelmessé válnak. Mintha egzakt és ipari segédlettel készült műveit a középkori boszorkánykonyhák misztikumába merítette volna Szatmári Béla: a változó fények a kiszámított kiszámíthatatlanságot érzékeltetik. Egyébként a ragasztott üvegtárgyak a fényjáték nélkül is önálló, autonóm esztétikai értékfordozók.”⁷

A múlt széthullott, az elhunytak kihullnak a köztudatból, Szatmári Béla térplasztikai és zománcüvegei is a kiszámíthatatlanság áldozatává váltak: Salgótarjánban több alkotása is megsemmisült az elmúlt években.

Egyik utolsó köztéri alkotása, a *Graffito* (1967) az ÉMÁSZ-székház falán látható. Ezt a kompozícióját civil kezdeményezésre, a művész fiainak, Béla, Gergely és Balázs anyagi támogatásával – Szatmári Béla születésének 75. évfordulóján – restaurálták, és egy „emléktáblával” meg is jelölték a helyet. Mementó; csak az hal meg igazán, akit elfelednek... – ehhez a „végponthoz” viszonyíthatunk mindent.

A létezés sokarcúsága...

Jegyzetek

¹ *Egy építész halálára, Szatmári Béla (1938-1996)*. Nógrád Megyei Hírlap, 1996. február 6., 3.

² HAULISCH Lenke: *Szatmári Béla kiállításához*. Művészet, 1970. augusztus.

³ *Szatmári Béla építész-képzőművész kiállítása*. Rétság, Asztalos János Művelődési Központ, 1978. november 30. (Kiállítási katalógus)

⁴ DÖMÖTÖR János interjúja. Tornyai Múzeum Katalógusa, Hódmezővásárhely, 1977.

⁵ TÓTH Elemér: *Nemzetközi művésztelep, Salgótarján (V.) Szatmári Béla*. Nógrád, 1981. július 31., 4.

⁶ (t.e.) [TÓTH Elemér]: *Kinetikus és fényművészeti tárlat Salgótarjánban*. Nógrád, 1985. március 9.

⁷ CHIKÁN Bálint: *Kinetaem, A MOBIL művészeti csoport kiállítása (Sopron, Festőterem, 1984. augusztus-szeptember)*. Művészet, 1984. december, 56-57.

SZATMÁRI BÉLA (Hódmezővásárhely, 1938. április 12. – Budapest, 1996. január 21.) építész-képzőművész. 1956-ban Szegeden, a Magasépítőipari Technikumban szerzett építésztechnikus oklevelet. 1957-től Budapesten a Lakóterv Épülettervező Vállalat, majd a Középülettervező Vállalat, 1961-től Salgótarjánban a Nógrád Megyei Tanácsi Tervező Iroda építésztervezője volt. 1972-től 1988-ig a Salgótarjáni Madách Imre Gimnázium és Építőipari Szakközépiskola tanára, emellett a Salgótarjáni Síkúveggyár tervezője. A Magyar Népköztársaság Művészeti Alapja (MNMA), majd (1971-től) a Magyar Alkotók Országos Egyesülete (MAOE) tagja. (Meghatározó titkári szerepet vállalt az 1974-ben, az Egerben megalakult Magyar Iparjogvédelmi Egyesület Ipaesztétikai Szakosztálya (fedő)név alatt létrejött képzőművészcsoporthoz, amelynek négy tagja, Balogh László, Bodó Károly, Szatmári Béla és Tilles Béla, a kinetikus kísérleteit közösen folytatta. A KINETIM 1980-ban alakult meg, az egi kinetikus csoport jogutódja.) Nevéhez kötődik a Salgótarjánban megrendezett két (1975, 1978) országos környezetesztétikai konferencia megszervezése is.

